

Краявід без клямкі

Вось табе і дзіва — адною клямкаю адчыняеш усе дзверы. Ніякіх шыфраў, ніякіх ключоў, ні тайных замоў, от, звычайная, паспалітая клямка, мізэрны вынік серыйнай вытворчасці. Сотні такіх клямак у блёках, у крамах, у школах. Пабліскваюць у промнях сонца, заахвочваюць холадам срэбнай гладкасці і дастаткова працягнуць

1 руку, каб праверыць, што хаваецца з другога боку. А за дзвярыма ўсё можа быць. Чакае там твая дзяўчына, прыгожая ад свежай, толькі што развітай маладосці, або паліцы, выгнутыя ад таннага віна, як пропуск у свет дарослай самастойнасці, а, можа быць, і настаўнік нямецкай мовы — дужа пажылы дзядзька, зіма-лета апрананы ў тры кашулі, пяць пінжакоў і сам чорт ведае ў што яшчэ.

Круціш, блытаешся, шпрэхаеш няўмела, а дзядзька глядзіць на цябе з-за масіўных акулераў і яго вочы, павялічаныя крывізнай лінзаў, яшчэ больш пашыраюцца ад шчырага здзіўлення.

— Зэц дыш, цвай, — кажуць агромністыя вочы. — Лернэн, ву-чыц-ца! Іначай — з чым у Еўропу?

Робіш загаданае “зэц дыш” — абавязкова побач хлопца — бо зрабіць “зэц дыш” ля дзяўчыны — самы вялікі, самы смяротны, самы незмывальны грэх. За адну парту — адзін пол.

Дзіўная, як на сямідзесятыя гады дваццатага стагоддзя, педагогічная логіка, але пан дырэктар кажа, што дзядзька зусім нармальны, прынамсі, на свой узрост. Семдзсят заўжды разумнейшае за семнаццаць. А вам якраз семнаццаць і, зарыентаваўшыся ў чым справа, нават апошні разява ўсаджваецца пад бокам класнай прыгажуні, а працэс вяртання да прадбачанага парадку паглынае тры чвэрці ўрока нямецкай мовы. Так і быць. На халеру табе гэтая мова! Ты — славянін і Еўропа пабразвае табе бруднымі міскамі ў кухнях элегантных рэстаранаў. Хіба што — як дзед — застукаеш у дзверы калашом або дулам танка Т-34, але навошта тады ўсякія “эншульдые бытэ” і другія цацы-цацы. Немцу скажаш: Давай пад стенку! — А ягонай фраў кароткае: Лажысь! А калі б яна не зразумела, пакажаш вядомы міжнародны жэст: сагнутая ў локці рука, далонь у кулак, а ўсё разам працуе, бы поршань рухавіка ўнутранага

згарання. І яна зразумее. Усе жанчыны свету дасканала разумеюць гэты жэст, асабліва — калі ты смярдзіш спіртамі і накіроўваеш у іх грудзі ствол аўтамата. Кладуцца, каб з высока задзёртымі спадніцамі пакутаваць за радзіму, міністраў і свой жаночы род.

А тут адна клямка, кавалак металу, выгнуты ў прамы вугал, адчыняе ўсе дзверы. І трэба толькі, каб гэты звычайны кус металу быў якраз у тваёй кішэні. Бо ўсякія прадметы валяюцца ў людскіх кішэнях. Ключы і насавыя хустачкі, банкноты і бланкноты, нават цвікі і шмат якога калібру гайкі. Хто, аднак, без канкрэтнай прычыны носіць клямку?

А вось пан Франак вядзе цябе доўгім калідорам, а ў кішэні свайго белага фартуха мае звычайную, універсальную клямку. Калідор цёмны і смярдзючы, ні малюнкаў, ні цокалаў, ні іншых непрактычных аздоб. Час ад часу ў фіялеце сцяны белае плямае выскакваюць дзверы. Прачытваеш зграбныя таблічкі: доктар-псіхіятр Жабоўскі, доктар-псіхіятр Ліповіч, Антонаў — таксама доктар і абавязкова псіхіятр. Іншых тут і няма.

— Хворае сэрца? Балючая нага? Прабачце, гэта не ў нас. Мы рамантуем адно мазгавыя апараты, скрыўленыя характары, пакамечаныя душы. Задавальняе? Значыць — вы добра трапілі. Калі ласка, заходзьце.

Пан Франак пакажа дарогу, пан Франак правядзе, пан Франак ведае. Першы адзел вітае вас апошнімі камплектнымі дзвярыма. Направа ложка, налева ложка, а ты, як Вісла, пывеш пасярэдзіне і пан Франак дзьме ў ветразі. З-пад пакамечанай пасцелі сочаць за вамі вочы: адна пара, другая, пятая, дзесятая. Перастаеш лічыць. Малаважнае. Дробязь. Лішняя матэматыка. Дарэчы — якая матэматыка падсумуе і страх, і цікавасць, і абьякавасць у гэтых вачах? А падсумаваўшы — што атрымаецца? Лічба? Сума? Сум? Стоп. Дзверы. Рука пана Франка вандруе ў кішэню, вяртаецца з клямкай, адзін спрытны рух і другі. Смела ступай, не разглядайся, гэта толькі дзяжурка медсясцёр. А паглядзець ёсць на што. Шклянныя шкафчыкі. Паліцы, перапоўненыя пілюлькамі, крычаць, бы гандляры на базарах. Адна паліца для спакойных, другая для самадураў! Для смутных і вясёлых! Балбатунам і буркунам! Кому, кому, бо jadę do domu!?

І дзверы. Дзверы налева, дзверы наўпрост. А нам куды, пан Франак? Не пытай. Уціхаміравальная кашуля на табе, як грэх смяротны, значыць — ідзі наўпрост: туды, дзе трэці адзел!

— Кажуць, тут пекла, — маніпуліруючы клямкай падморгавае пан Франак. — Але ты не слухай. Якое там пекла? Звычайны “буйняк”. Або калыска. Калыска-сыска-пілюлька-казка. Прыехалі і люлі.

— Эх, Франак, Франак, перавозчык ты мой, Харон мілы. Развяжы, пан Франак, рукі, у мяне і манета ў кішэні ёсць. Развяжы рукі, сабачы сын!

— Скажаш так? Не скажаш, бо атрымаеш у зяпу статрохкілаграмовую руку, лепшае за ўсе пілюлькі лякарства. Не прызнаеш неканвенцыйную медыцыну? Значыць, маўчы і лягай, бы тая ффраў-гаротніца, а пан Франак прывяжа прасторныя рукавы твайі кашулі да парэнчаў ложка.

Ляжыш вось. Ляжыш і стынеш. За акном сівымі мурашкамі асыпаецца снег. Відаць — тутэйшы ён, гэты снег — як і ўсё наўкола памаленьку робіць сваю работу. А куды спяшацца? Разгараешся вокамгненна, а стынуць трэба паступова, метадычна, медычна. У іншым выпадку не вытрымаеш, трэснеш, рассыплешся дробным макама, як гартаванае шкло. А час марудзіць, памаленьку, сівымі крыламі сціскае прастору вечаровы птах. У такую хвіліну чалавеку ўсё адно, дзе ён, а тое, што было, як чужы боль, без водару і без смаку праходзіць побач, расплываецца ў абыякавасці. Ляжыш вось. Ляжыш і думаеш, якім тут чынам закурыць.

Калі ў васемнаццаць не можаш без закуркі, значыць — ніц добрае з цябе не будзе, — кажа твой настаўнік фізікі. Сам ён некурэц і не любіць тых, хто курыць. Перш за ўсё — ён любіць падобных да сябе. Хочаш, каб любіў цябе настаўнік фізікі? Простая справа. Загадуй бэбах, чэрап астрыжы да белай скуры і кінь курыць! Хіба, што ты — дзяўчына. Калі так, тады зусім іншая гісторыя. Бэбах і залысіна — не для цябе атрыбуты. Калі ты дзяўчына, галоўная твая праблема — адпаведны гардэроб. Нацягні на сябе кароткую спадніцу, такую кароткую, абы як-небудзь закрыла майткі, сядай за першую парту і пільнай, каб на працягу сарака пяці мінут тваё левае калена трымалася магчыма найдалей ад правага. І ўся тут таямніца. А вось падобных на сябе дзяўчат — настаўнік фізікі не прызнае. Разумееш яго, бо і хто зможа палюбіць жыватастую, лінялую, акалечаную доўгім носам дзеўку? Няма такіх.

А курыць хочацца. Разглядаешся, шукаеш дапамогу, але дарма ўсё!..

Сусед з левага боку таксама апрануты ва ўціхамірвальную кашулю, ды мала яшчэ, табе арыштавалі адно рукі, а яму і ногі ўзялі ў палон. Кажуць — круглы год так ляжыць. І толькі вочы неспакойна бегаюць над непаголенымі шчокамі. Калі б не дзіўная вопратка, можна падумаць — балельшчык ён і сочыць за шарыкам для пінг-понга: зірк налева, зірк направа, налева і зноў направа. Хто ведае, мо ў нейкай школе і займаецца ўжо нікому невядомы перадавік, вывучае пільна біялогію, хімію і матэматыку, а ў будучыні сканструе ўціхамірвальны халат і паўстрымае Дзедзева вочы? А пакуль што — такую функцыю выпаўняе пані Крыся. Узброеная ў вазок, талеркі і лыжкі, пахучая заціркамі і соусамі, шаноўна пераступае парог, і

нешматлікія тут, зарыентаваныя ў цяжэнні часу, здагадваюцца: гадзіна больш-менш сёмай.

— Будзем карміць Дзедзя. Так, Дзедзё? Праўда, будзем карміць? — пытае сама сябе, але Дзедзё таксама нешта разумее, разбеганыя вочы тармазяць раптоўна, прыліпаюць да лыжкі, адпачываюць пасля доўгай дарогі.

— Адна лыжка за ма-му, другая за та-ту, трэцяя за ...

— Дзедзя, — апошнія слова выконваюць у дуэце — на цёплы альт пані Крысі накладаецца Дзедзеў, неакрэсленага гатунку голас. На жаль, кожная талерка, якая б яна ні была, мае сваё праязічнае дно і Дзедзевым вачам пара збірацца ў дарогу. Дык збіраюцца, напачатку памаленьку, крок за крокам, хутчэй і хутчэй пераходзяць у рысь, аж разбуджаныя нябачнай шпаркасю і непрыкметнай прастораю, і ветрам няўлоўным, зрываюцца ў галоп, і гоняць у свой, мала каму зразумелы свет.

... вочы чорныя, вочы хмурныя, вочы-ездакі,
вочы коннікі,
хто стрывае вас, хто стрывае вас,
вочы-ездакі, вочы-коннікі...

А цябе ўжо не кормяць. Праўда, яшчэ раніцою пані Крыся, абьякава нека, без лішняй ангажыроўкі ўліла ў цябе малочную порцыю, вось і ўсё. Працуй, страўнік, адпачывай, галава. А недзе пад абед прыйшоў пан Франак і адным спраўным рухам вызваліў цябе з няволі.

— Ідзі, — кажа — душа грэшная, выпрастуй косці. І паслухмяная будзь. Паслухмяных не вяжуць.

Няпраўда, пан Франак. Вяжуць і пакорлівых. Бляху бліскучую на грудзі, гадзіннік на руку, дыплом на сцяну. Наймацнейшыя вузлы з малых прывілеяў. І не парваць іх голымі рукамі. А тут сказана “ідзі”, значыць — трэба выканаць. Вось і ідзе душа, туды, адкуль чуецца пах нікаціну. Пабачыць Венецыю і памерці. А перш за ўсё — закурыць.

— Пан, пачастуй папярэсою, — азваешся. Пан у зялёнай уніформе каўтае якраз салідную порцыю дыму, ігнаруе цябе, а добра вядомы арамаат навывлёт пранізвае мазгі. Яшчэ, здаецца, хвіліна і выскачыш са скуры!

— Пан, закурыць...

— Кафра ён. І не ляпай “панам”, бо ў зяпу заробіш, — падказвае чыйсьці ласкавы голас. — Калі сапраўды хочаш закурыць, скажы: камэрадэ. Або таварыш.

А закурыць хочацца сапраўды, дык кажаш “таварыш” і курыш ужо, прагна, абы хутчэй. І сам сабе даеш адпушчэнне: бывае, для меншай карысці ідуць у таварышы, у тыя камэрады.

А памятаеш? Ёсць у школе такі прадмет — прапедэўтыка. І сам дырэктар пытае цябе: хто першы сакратар ПАРП? Пытаць пра такія рэчы ў суботу, пасля абеду, звычайны садызм. Чалавек задумоўваецца, з кім будзе танцаваць “Пад дубамі”, плануе, як выкарыстаць час пасля танцаў, а тут вось хочучь ведаць, хто першы ў ПАРП. Асобу ведаеш, але ж не скажаш так звычайна: Герэк. Значэнне чалавека не ў прозвішчы, выпадковым наогул. Прозвішча трэба чалавеку, каб было да чаго прышпіліць дадатковыя вартасці нашага існавання. Прафесар, доктар, ваша вялічства, ваша высокасць. Стаіш і думаеш. А думаць трэба хутка, дырэктар глядзіць на цябе, бы на нейкі палітычна запознены элемент і яго цяплявасць мае таксама сваю непарушную мяжу. Пан Герэк? Абывацель Герэк? Усё звычайна, усё не так, гучыць фальшыва, бы расстроены раяль. Кажаш тады, як і чуеш штодзённа з тэлевізара: першы сакратар ПАРП — таварыш Герэк. Значыць — выратаваўся. А дырэктар, дзеля дакладнасці, паясняе, што Эдуард Герэк яшчэ табе не таварыш. Дырэктару ён таварыш, і сакратару раённага камітэта партыі, і Таліку Дубоўскаму, як старшыні гуртка сацыялістычнай моладзі, таксама Эдуард Герэк таварыш. А табе, пакуль яшчэ, не. Але можаш запісацца, уступіць, прыступіць. Закончыш васемнаццаць і да-вай будаваць будучыню! Лепшую за добрае сёння. А тэлевізар, ідучы з дапамогай дырэктару, каторы ўжо раз пытае: Таварышы, паможаце? І рабочыя — хто таварыш, а хто і не — згодна адказваюць: Паможам!

А памятаеш Пеця? За акном восень імглістая і залатая, час інфантальнай настальгіі, пара, калі сеюць благія паэты, а плён збіраюць добрыя земляробы.

— Залатая польская восень на беларускай Гайнаўшчыне, — кажа Пеця. Упіхвае за нагавіцы спелае восеньскае яблыка, узлазіць на парту і таксама хоча ведаць: — Дзяўчаты, паможаце?

Дзяўчаты хіхікаюць і войкаюць, збіваюцца ў чародку, як спалоханыя ястрабавай атакай кураняты. Не з-за страху горнуцца дзяўчаты да сябе. Напяртыя нагавіцы — не такі ўжо і вялікі страх васемнацатцы. Для прыстойнасці ўсё. Рабочыя дэманструюць сваю гатоўнасць на вуліцах, на мітынггах, заўжды натоўпам, пад пошум штандараў і транспарантаў. Дзяўчатам трэба больш камерныя, так сказаць, інтымныя ўмовы. Вечар, парк, музыка. А калі ўжо нешта чырвонае — то выключна віно.

Заўтра будзе “выпіска”. Дасланыя бацькамі грошы ляжаць у шпітальнай канцылярыі і можаш заказваць гарбату, папяроскі, парфуму. Санітарка ўсё прынясе. Заўтра куры-закурыся, а сёння ты асуджаны на кубінскую дапамогу. Тупаеш наўкол Кастра, у вочы зазіраеш, хвалішся, што ты — равеснік ягонай дэмакратыі. Танна прадаеш сябе і ведаеш аб

гэтым. Праўда, можаш іначай, можаш крыкнуць: Я — беларус! Паглядзіце, там, за лесам — мая імперыя! Я не прашу, я патрабую! Маўчыш аднак. Не зразумеюць. — А, беларус, — скажуць. — Значыць, рускі. — Бо ўсё тут, калі не польскае, то напэўна рускае. Просты падзел. Хай тады будзе рускі. Pies czyli kot, як у кабарэ. Сабака, пёс, кот — Масква разберёт, — рыфмуецца міжвольна. А калі ўжо пачынае нешта табе рыфмавацца, заўжды прыходзіць на памяць Віця Валасюк. — Хто ён, — спытаеце, — гэты Віця? А вось, Віця не абы-хто. Папярэднік, так сказаць — і бацька ён усім скандалістам беларускай літаратуры. Каторы год змагаўся з шостым класам, Гуменюкі і Адамовічы кашулі ў зубах яшчэ насілі, калі Віця склаў свой першы верш:

*Я мужык беларус,
валасамі х... аброс,
жонку з ложка сцягнуў,
яйцы крыху прыгнуў...*

А вам не хочацца ў мужыкі. Адразу ж прыгадваюцца дзядзькі ў авечых кажухах, цёткі ў доўгіх згомтаных спадніцах, згорбленыя, ашаломяныя гоманам і незразумелаю мітуснёй, асцярожна ступаюць доўгімі калідорамі павятовых “ужэндаў”, апынуўшыся пад дзвярыма, сукатымі далонямі папраўляюць ваўняныя хусткі, пакорліва здымаюць шапкі-вушанкі. Сарамліва аглядаюцца вакол сябе, на бліскучыя ад воску паркеты, дзе, як дакор сумлення — вужовай сцежкай цягнецца след іхніх валёнкаў. Непрыкметна, шоргаючы галёшамі направа і налева, стараюцца выцерці расталы, перамешаны з балотам снег, быццам бы вымазвалі з гарадской памяці сваю тут прысутнасць. Вось чаму і не хочацца вам у мужыкі. Хіба што — у такія, як у Віцевым вершы, хвацкія. І ўся школа ведае Віцеў верш, а першапачатковую версію — мала хто. Ведае адзін, хіба Аркадзік Саўчук. Але Аркадзік гжэчны. Аркадзік не б’ецца ў час перапынкаў, не мацюкаецца, не курыць у школьным нужніку. Аркадзік першы ў школе матэматык і першы паланіст. Першы біёлаг і гісторык. Увогуле, як сказаў Віця, tańczy, śpiewa, recytuje, daje dupy i steruje. Памыляешся ты, Віця. Насміхаешся дарма. Міне гадоў пятнаццаць і пойдзе Аркадзік у афіцэры, у Варшаву, у польскія прымы. Не голы пойдзе, з пасагам. З ведамі, з зоркамі на пагонах. Аркадзіуш? Аркадыюш? Эх, алфавіт беларускі, дурны ты і бедны! Нат Аркадзікава новае імя не ўмееш запісаць!

А ты, Віця, дзе ты сёння? Якія вершы пяром складаеш? Паўтараў ты — у дарозе і старуха дар божы — ды насіў, што пад руку трапіць. Ровар, машына, паходжаны пінжак. Парогі якой турмы — гайнаўскай ці беластоцкай — абіваеш дзяржаўнымі чаравікамі? Але — прабач, Віця —

малаважнае, не пра цябе тут ідзе гаворка.

Заўтра будзе “выпіска”, заўтра — куры-закурыся...

Кока рыхтуе чай. Не ведаеш, як згатаваць чай? Жартуеш ці што? Дык вось, глядзі. Глядзі ўважліва і вучыся. Гарбата, вада, кубак. Замест кіпяцільніка — два лёзы. Вады мала, гарбаты многа. Калі ў кубку атрымаецца густая, чорная, пякельная цякучая смала, значыць — твой чай першы сорт. Разумееш? Ну, досыць. Ты ўжо ведаеш, іншых

3 вучыць — не наша задача.

Кока вызваляецца ад алкагалізму. Цяпер ён Кока, а раней, пакуль трапіў у гэтае подлае месца, зваўся звычайна: пан капітан Какоўскі. Салдаты пружніліся перад ім, аддавалі ваенную пашану, а пан капітан казыраў салдатам нядбайна, прыкладаючы два пальцы да брыля, ды маршыраваў у свой бок крокам, які супярэчыць вайсковым статутам. І вось цяпер, на другім адзеле, Кока адвыкае ад гарэліцы. Адвыкае паступова. Калі, аднак, немагчыма стрымаць дрыжанне рук, калі смактанне ўнізе жывата кідае чалавека на сцяну, калі галаву расколвае ўзрастаючы грукат, у такіх выпадках даводзіцца рыхтаваць нейкі заменнік. І Кока гатуе чай.

— Піць такую погань, — кажа, — аднолькавая прыемнасць, як і моршчыць васю. Але, — уздыхае з сарамлівай усмешкай, — у палявых умовах здараюцца непрадбачаныя нязручнасці.

Не пярэчыш, бо і як пярэчыць, калі гаворыць такое спрактыкаваны ў палявых справах афіцэр.

— Вось, каб так чарачку каньяку, — аддаецца марам, а яго твар святлее, прыгажэе, амалоджваецца. У такія хвіліны людзі заўжды прыгажэюць, як і заўжды супроць мрояў стае якісьці кубак чорнай, смалістай гарчэчы. І Кока асцярожна, каб не апарыцца, сасмаглымі вуснамі заглыбляецца ў сваю гаркоту, а думкамі — хто ведае — мо перамервае прасторныя палігоны, мо наведвае прасякнутыя потам казармы, а мо толькі ўяўна моршчыць васю, здаючыся ў палон смутнай рэчаіснасці.

— У арміі быў? — пытае, дык кажаш, што не, не пара яшчэ. Але ваенная папера ёсць. І катэгорыя — як трэба.

— Хітрун, — круціць галавою Кока. — Жартаўнік. А тут ты, значыць, выпадкова? Ой, не хочаш ты станавіцца за радзіму, ведаем такіх. Але, — махае рукою, — ты не першы, не апошні.

Ведае Кока жыццё, што ні гавары. Усё-такі — афіцэр ён. А табе ў афіцэры ні ху-ху. Ні ў міліцыянеры, ні ў настаўнікі, ні ў інжынеры. Калі

добра падумаць — нікуды табе не хочацца. Хаця, хто ведае, мо гэта і не зусім праўда? Табе васемнаццаць. Сядзіш — другая парта з канца, урок матэматыкі, праваруч — Райка. Пшанічна-жоўтыя валасы сплываюць далікатнымі хвалямі на квяцісты каўнерык шаўковай блузкі, два блізнычы ўзгоркі на грудзёх падымаюцца і ападаюць згодна з рытмам дыхання, і ўяўляеш сабе іх цёплую мяккасць, і свежасць майскай травы, і спружыністасць студзеньскіх промняў, рассыпаных па сталёва-сінім снезе.

$x + 2x + 25x +$ бясконцасць... Ад гэтых іксаў і бясконцасцяў табе хочацца шуснуць між Райчыны калені. Гвалтоўна і нецярпліва, як гэта ў васемнаццаць. А яна — не! Усміхаецца і ў яе ўсмішцы ёсць абяцанне: мо заўтра? мо паслязаўтра? А табе васемнаццаць і не разумееш, чаму лепшаму заўтра не быць сёння, ужо, зараз жа! Не памагае ні паўсвятло фатаграфічнага атэлье, ні заўчасна прыдбанае віно, нат Ленан дарма падспеўвае з грамафона маркі “Бамбіна”. Не, дык не! Калі няма таго, што хочаш, хочаш тое, што ёсць і накіроўваешся ў другі бок, туды, дзе кажуць “так”.

А “так” каза чорная Гэлька. Ленка? Зрэшты, якая розніца? Галоўнае, што Гэлька не адмаўляецца і хто гэта ведаць хоча, той ведае. І ўсе кахаюць Гэльку, як кахаюць першую настаўніцу, і помняць, як помніцца першы крок у даросласць, і шануюць, як шануецца зброя помсты.

На паддашку, між фатаграфічным атэлье і школьнай канцылярый, невядомыя архітэктары — свядома, альбо і не — упхнулі маленькае, лішняе афіцыйнай навуцы памяшканне. Старая чарапіца сям-там прапускае вузкія стужкі святла, дастаткова якраз, каб вылавіць з мораку бель Гэльчыных сцёгнаў. За сцяною школьная сакратарка нешта друкуе на машынцы. — Стук-стук-стук, — паддае рытм машынка. Уключаешся ў гэты рытм, а потым, мімавольна зусім, апырэджаеш яго, спяшаеш, паглыбляешся ў тайныя раёны часу і прасторы, дзе бель і чарната кандэнсаваныя да непрытомнасці, раптоўна расшыраюцца, распрыскваюцца на ўсе магчымыя колеры.

— Стук-стук-стук, — наскі Гэльчыных туфляў высока, над галавою недзе ўзлазяць на счарнелыя кроквы, на абымшэлую чарапіцу, ператвараюцца ў птушку, у воблака, у абсалютную прастрань, без дна і без мяжы. А на цябе спывае спакой пераможца, і сытасць мсціўца, і самазадаволенасць разбуральніка. У першую хвіліну не думаеш нават, што адпомсціў і каму, як і не здагадваешся, што і дзеля чаго разбурыў? Каханне? У васемнаццаць усюды яно ёсць і нідзе яго няма .

Зімовы вечар пачынаецца зараз пасля поўдня. Халоднае сіняватае сонца апускаецца на ліпавыя кроны і ліпы ценем кладуцца ў дзяментавы

снег. Паўзуць далей і далей ад родных пнёў, ад жыватворных каранёў, і халадзеюць, і чарнеюць, аж, пераступіўшы нябачную мяжу, знікаюць, расплываюцца ў мёртвай, бясформеннай плоскасці. Уяўнае нашэсце вядзе ў тупік, — думаеш, паглядаючы за акно. А акно і не акно ўжо, а чорнае люстра і тваё аблічча спазірае з чорнага бяздоння. Здзіўляешся: няўжо — гэта я? Страшная думка, што ты — сам сабе чужынец! — напаўняе вячэрнюю цішыню.

— Пілюлькі, — медсястра Чэся, рослая, закругленая спелай, эратычна-экспансіўнай жаночкасцю, перасоўваецца між ложкамі, абдзялае каго чым. Сінія, зялёныя, чырвоныя пілюлькі з маленькіх кілішкаў высыпае на слухмяна падстаўленыя далоні. Выпадкова нібы апускаеш руку ніжэй і медсястра схіляецца, а накрухмалены фартух на адну кароткую хвіліну моргае заружавелымі зрэнкамі цяплом набрынялых грудзей. Цесна гэтым птушкам у клетцы станіка, — думаеш. А табе васемнаццаць і таксама ж нязручна ў памяшканні без клямак. Вырвацца на волю разам з сакавітымі цыцкамі медсястры Чэсі, чаго больш і трэба! Не ты адзін так думаеш. На ложку, першым, калі лічыць ад дзяжуркі медсясцёр, уцякае ад пачэснага абавязку вайскавай службы Мірак, а ўцякаючы, пільна сочыць за кожным крокам Чэсі. Бо Мірак не любіць армію. Ён любіць “Мальбора”, свабоду і прыгожых жанчын. Такіх вось, як Чэся.

— Я мушу яе ... — не канчае, хаця і так можна здагадацца, што ён мусіць. — А калі я задумаў, то тиг-beton! Праўда, сёстро?

— А мяне цікаваць хлопцы так больш-менш пад трыццаць, — агрызаецца Чэся. — І каб не было недамоўкі, не ўзрост маю на думцы.

Але Чэся адбрэхваецца так толькі, для прыстойнасці. У зялёных вачах яе пабліскваюць какетлівыя іскрынкі, а ружовыя птушкі мацней і мацней трапечуцца ў накрухмаленай клетцы. І Мірак пра гэта ведае. Неадукаваны ў ваеннай справе, тут ён аднак з цярпліваасцю выдатнага стратэга штурмуе Чэсіну барыкаду. Хто ведае, мо і споўніцца той апавешчаны мур-бетон?

— Яшчэ месяц і могуць мне... — вялікі палец Мірак прыстаўляе да разрэза ў нагавіцах, а чатыры апошнія перабіраюць паветра, быццам бы ігралі на нябачнай гітары. — Вось што праз месяц могуць мне зрабіць усе вайсковыя камісіі. Але яе, — спаглядае на дзверы, за якімі схавалася Чэся, — яе раней я, пабачыце.

Міраку месяц. А табе колькі яшчэ? — думаеш, заглядаючы ў чорнае люстра. Унізе, за голымі ліпамі, мястэчка рыхтуецца да звычайных, вячэрніх спраў. Жоўтымі прамавугольнікамі вытыраюцца са зроку вокны, дымяць камяны і дым няспешна вандруе, уздымаецца ў

бязветраную, крышталёвую высь, туды, дзе, задзіраючы рогі, маладзік абыходзіць даручаны яму ўчастак касмічнай імперыі.

Між вечарам і раніцай западаеш у сон. Прымяркоўваешся да нябыту і нават не ведаеш, што такім чынам даеш згоду на вякамі ўстаноўлены парадак рэчаў і здарэнняў. Сон — уяўная смерць, абуджэнне — першае ўваскрэсенне. А колькі трэба часу на ўваскрэсенне апошнія? Не ведаеш. А вось Збышак, пэўна, ўжо і ведае, але сказаць табе так і не скажа. Ляжыць у трыццаці метрах ад адміністрацыйнага будынка, нерухома ўжо, а яшчэ некалькі хвілін таму назад падрыгваў, біўся ў смяротных канвульсіях, згартаючы пад сябе змёрзлы снег, быццам бы хацеў адагнаць, суцішыць апошні боль.

Сыходзілі з панам Франкам па лесвіцы і пан Франак паслізнуўся, прысеў на хвіліну, а Збышак нырнуў у белую сцежку, наляту дастаў з кішэні брытву, расчыніў яе і пякучым лязом рэзануў свой кадык...

Колькі крокаў можа зрабіць чалавек з падрэзаным горлам? Падручнікі не пішуць пра гэта, а вось Збышак зрабіў такіх крокаў дзевяць. Ляжыць цяпер нерухома на стаптанай сцежцы, побач, адварнуўшыся спіной, ванітуе пан Франак, а з-пад зялёнай Збышкавай курткі выпаўзае ўсё яшчэ жывая кроў. Распаўзаецца далей і далей, не здагадваючыся, што яе місія ажыўляння нежывога якраз закончылася, а снежная, агромная губка вып'е цёплую чырвань да апошняй кроплі.

— Навошта людзі носяць у кішэнях брытвы? — пытае Кока.

— А навошта носяць клямкі? — адказвае чыйсьці голас. Не глядзіш нават, хто гэта сказаў, але згаджаешся: навошта?

Панура распачынаецца новы дзень. Збышкаў ложка, абдзёрты ўжо з пасцелі, міжвольна прыцягвае зрок. Стараешся не глядзець туды, а ўсё-такі зазірнеш, бы той настаўнік фізікі на дзявочыя майткі.

— Чаму ён так, — схіляецца над кубкам чаю Кока. Сёрбае асцярожна і адразу відаць, што сённяшні чай мае зусім іншы, горкі і непрыемны смак.

— Дзіўны быў, — паціскае плячамі Мірак. — Зрэшты, не першы раз выпраўляўся ў такую дарогу.

— Толькі цяпер вось дзейсна.

На Міракавым століку стыне збожжавая, прыпраўленая бромам, кава. Бачыш на ёй далікатную, срэбна-сіваю плевачку? А на зубах чуеш салатжавы, металічны смак? Значыць, медыцына клапаціцца, каб твае жыццёвыя сілы надта тут не буйнелі. Інстынкт — першы вораг дысцыпліне.

А вось бром — галоўны вораг Міраку. І Мірак доўга аглядае рассыпаныя на далоні пілюлькі, спаглядае на Чэсю, на алюмініевы

кубак, усміхаецца прыжмуранымі вачыма.

— Дык як будзе, сястрыца? Піць гэту каву ці не піць? Oto jest pytanie!

Чэся таксама ўсміхаецца. Высунуўшы ніжнюю губу, дзьмухае на свой курносы тварык, а шпаркаець гэтага ненатуральнага дыхання адкідае з-над вачэй кучаравую, залатую грыву.

Значыць — усё нармальна. Свет нанава стае на свой звычайны, раней прадбачаны шлях і, толькі добра напружыўшы зрок, на Збышкавай падушцы ўгледзіце далікатную ўгнутасць, след ад ягонай галавы. Дык і ён, хвіліна за хвілінай, падымецца, выпрастаецца, закругліцца, як закругляецца і зарастае травой наш шлях і наш час.

За кругаглядам, з новымі рэзервамі зелены стаіць вясна.